

Date: 13th August-2026

BARQAROR RIVOJLANISH TA'LIMI VOSITASIDA YOSHLAR EKOLOGIK
MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Abdumurodov Abduhamid Abdusaid o'g'li

Nizomiy nomidagi O'zMPU Tarix fakulteti

“Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq ta'limi” yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirishda barqaror rivojlanish ta'limining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Unda ekologik madaniyat tushunchasining mazmun-mohiyati, yosh avlodda tabiatga mas'uliyatli munosabatni qaror toptirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda barqaror rivojlanish ta'limining mazkur jarayondagi o'rni yoritilgan. Shuningdek, ta'lim jarayonida ekologik muammolarni anglash, ekologik bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, ekologik mas'uliyat va faol fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik yondashuvlar tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari barqaror rivojlanish ta'limini ta'lim jarayoniga integratsiyalash yoshlarning ekologik bilim, ko'nikma va qadriyatlarini rivojlantirish, ekologik xulq-atvorini shakllantirish hamda atrof-muhit muhofazasiga oid amaliy faoliyatini faollashtirish uchun samarali pedagogik imkoniyat yaratishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, ekologik ta'lim, ekologik tarbiya, yoshlar, ekologik ong, ekologik mas'uliyat, pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuv.

Kirish

Bugungi kunda insoniyat oldida turgan global muammolar orasida ekologik muammolar alohida o'rin tutadi. Iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning qisqarishi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanmaslik, suv va havo ifloslanishi, chiqindilar miqdorining ortib borishi kabi jarayonlar jamiyatning barcha sohalariga, xususan, yosh avlodning hayot tarzi va dunyoqarashiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda ekologik muammolarning oldini olish va ularning salbiy oqibatlarini kamaytirishda nafaqat texnologik va iqtisodiy, balki ta'limiy-tarbiyaviy omillarning ham ahamiyati ortib bormoqda. Barqaror rivojlanish g'oyasi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik manfaatlarini uyg'unlashtirishga qaratilgan kompleks yondashuv sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur yondashuv doirasida ta'lim inson kapitalini rivojlantirish, ekologik muammolarga nisbatan ongli munosabatni shakllantirish va jamiyatning uzoq muddatli taraqqiyotini ta'minlashning muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, barqaror rivojlanish ta'limi yoshlarni mavjud ekologik muammolarni anglash, ularning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularni bartaraf etishga qaratilgan amaliy faoliyatda ishtirok etishga tayyorlashga xizmat qiladi.

Ekologik madaniyat shaxsning tabiat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni anglashini, tabiiy resurslarga nisbatan mas'uliyatli munosabatini, ekologik qadriyatlarni e'tirof etishini hamda kundalik faoliyatida ekologik jihatdan maqbul xatti-harakatlarni amalga oshirishini ifodalovchi murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisadir. Yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirish esa faqat ekologik bilimlarni berish bilan

Date: 13th August-2026

cheklanmaydi. Bu jarayon bilim, qadriyat, munosabat, mas'uliyat va amaliy faoliyatning o'zaro uyg'unligini talab etadi. O'zbekistonda ham atrof-muhitni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va yoshlarning ekologik madaniyatini yuksaltirish masalalariga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, ta'lim tizimida ekologik ta'lim va tarbiyani takomillashtirish, yoshlarni tabiatga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga o'rgatish hamda barqaror rivojlanish tamoyillarini ta'lim mazmuniga singdirish dolzarb vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Shu sababli mazkur tadqiqotning maqsadi yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirishda barqaror rivojlanish ta'limining pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va ularni ta'lim jarayonida samarali qo'llashning asosiy yo'nalishlarini ilmiy-nazariy jihatdan asoslashdan iborat.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. ekologik madaniyat tushunchasining pedagogik mazmunini tahlil qilish;
2. barqaror rivojlanish ta'limining asosiy xususiyatlarini aniqlash;
3. yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirishda ta'limning o'rnini ochib berish;
4. zamonaviy pedagogik yondashuvlarning ekologik ta'lim samaradorligiga ta'sirini aniqlash;
5. ekologik madaniyatni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik imkoniyatlarni belgilash.

Metadologiya

Tadqiqotda yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirishda barqaror rivojlanish ta'limining pedagogik imkoniyatlarini aniqlash maqsadida tizimli, kompetensiyaviy, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlardan foydalanildi. Mazkur yondashuvlar ekologik ta'limni faqat nazariy bilimlarni berish jarayoni sifatida emas, balki yoshlarning ekologik qadriyatlari, munosabatlari va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan uzluksiz pedagogik jarayon sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Tadqiqotning metodologik asosini barqaror rivojlanish, ekologik ta'lim va tarbiya, ekologik madaniyatni rivojlantirishga oid ilmiy-nazariy qarashlar hamda pedagogik yondashuvlar tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

Nazariy tahlil metodi — barqaror rivojlanish ta'limi, ekologik madaniyat va ekologik tarbiya tushunchalarining mazmun-mohiyatini ochib beruvchi ilmiy adabiyotlar, pedagogik tadqiqotlar va konseptual yondashuvlarni o'rganish uchun qo'llanildi.

Qiyosiy tahlil metodi — ekologik ta'limning an'anaviy va zamonaviy yondashuvlarini qiyoslash, ularning pedagogik imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Tizimli yondashuv — ekologik madaniyatni shakllantirish jarayonining bilim, qadriyat, munosabat va amaliy faoliyat kabi tarkibiy qismlarining o'zaro aloqadorligini aniqlash imkonini berdi.

Faoliyatga asoslangan yondashuv — yoshlarni ekologik loyihalar, amaliy mashg'ulotlar, tabiatni muhofaza qilish tadbirlari va ijtimoiy tashabbuslarga jalb etish

Date: 13th August-2026

orqali ekologik bilimlarni amaliy ko'nikmalarga aylantirish imkoniyatlarini o'rganishga yo'naltirildi.

Umumlashtirish va pedagogik modellashtirish metodlari asosida yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirishning samarali pedagogik mexanizmlari tizimlashtirildi. Tadqiqotning konseptual asosida ekologik madaniyatni shakllantirish jarayoni "bilim – anglash – qadriyat – munosabat – faoliyat – mas'uliyat" ketma-ketligi asosida tashkil etilishi lozimligi haqidagi yondashuv ilgari surildi. Mazkur modelga ko'ra, ekologik bilimlarning mavjudligi o'z-o'zidan ekologik madaniyatning shakllanganligini anglatmaydi. Bilim ekologik qadriyat va mas'uliyat bilan uyg'unlashib, amaliy faoliyatda namoyon bo'lgandagina barqaror ekologik xulq-atvorni shakllantirishga xizmat qiladi.

Natijalari

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, barqaror rivojlanish ta'limi yoshlarning ekologik madaniyatini shakllantirishda keng pedagogik imkoniyatlarga ega. Ushbu imkoniyatlar, avvalo, ekologik bilimlarni hayotiy vaziyatlar va amaliy faoliyat bilan bog'lash, yoshlarning ekologik muammolarni mustaqil tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish hamda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirish bilan belgilanadi.

Birinchidan, fanlararo integratsiya ekologik madaniyatni shakllantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Ekologik mazmunni tabiiy fanlar bilan bir qatorda tarix, geografiya, iqtisodiyot, huquq, falsafa, pedagogika va boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan integratsiyalash yoshlarning ekologik muammolarga kompleks yondashuvini rivojlantiradi. Masalan, ekologik muammolarni faqat tabiatshunoslik nuqtayi nazaridan emas, balki ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va axloqiy jihatdan ham tahlil qilish yoshlarning ekologik dunyoqarashini kengaytiradi.

Ikkinchidan, muammoli ta'lim texnologiyasi yoshlarning ekologik muammolarga nisbatan faol munosabatini shakllantirish imkonini beradi. Ta'lim jarayonida real ekologik muammoli vaziyatlarni muhokama qilish, ularning sabablarini aniqlash va muqobil yechimlarni ishlab chiqish orqali yoshlarning tanqidiy va ijodiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi.

Uchinchidan, loyihaviy ta'lim ekologik bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lashda muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlar tomonidan "Yashil makon", chiqindilarni saralash, suvni tejash, energiya samaradorligi, ekologik targ'ibot va yashil hududlarni kengaytirishga oid loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish ekologik mas'uliyatni kuchaytiradi.

To'rtinchidan, raqamli va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ekologik ta'limning mazmuni va ta'sirchanligini oshirishga xizmat qiladi. Raqamli ta'lim platformalari, multimedia materiallari, virtual ekskursiyalar, interaktiv xaritalar va ekologik simulyatsiyalar yoshlarning ekologik jarayonlarni vizual va interaktiv tarzda o'rganish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Beshinchidan, tajribaga asoslangan ta'lim ekologik madaniyatni shakllantirishning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi. Tabiat qo'ynidagi amaliy mashg'ulotlar, ekologik

Date: 13th August-2026

aksiyalar, ko'chat ekish, hududlarni obodonlashtirish, chiqindilarni saralash kabi faoliyatlar yoshlarning ekologik bilimlarini real tajriba bilan boyitadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, barqaror rivojlanish ta'limining pedagogik samaradorligi quyidagi shartlar asosida oshadi:

1. ekologik ta'limning uzluksizligini ta'minlash;
2. ekologik mazmunni fanlararo integratsiyalash;
3. nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash;
4. yoshlarni ekologik loyihalarga faol jalb qilish;
5. raqamli va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish;
6. ta'lim muassasasi, oila va mahalla hamkorligini kuchaytirish;
7. ekologik tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirish.

Muhokama

Yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirish masalasi zamonaviy ta'lim tizimining muhim yo'nalishlaridan biridir. Mazkur jarayonda barqaror rivojlanish ta'limining asosiy afzalligi shundaki, u ekologik muammolarni faqat nazariy jihatdan o'rganish bilan chegaralanib qolmay, yoshlarni ushbu muammolarni hal etishga yo'naltirilgan faol fuqarolik pozitsiyasiga tayyorlaydi. An'anaviy ekologik ta'limda asosiy e'tibor ekologik bilimlarni shakllantirishga qaratilgan bo'lsa, barqaror rivojlanish ta'limida bilim bilan bir qatorda qadriyat, munosabat, ko'nikma va amaliy faoliyat ham muhim o'rin egallaydi. Shu jihatdan, barqaror rivojlanish ta'limi ekologik madaniyatni shakllantirishning kompleks pedagogik modeli sifatida namoyon bo'ladi. Yoshlarning ekologik madaniyatini rivojlantirishda faqat ma'ruza va nazariy mashg'ulotlardan foydalanish yetarli natija bermasligi mumkin. Chunki ekologik madaniyat amaliy faoliyat orqali mustahkamlanadi. Shu sababli ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar, loyiha ishlari, guruhli muhokamalar, ekologik tadqiqotlar, amaliy aksiyalar va ijtimoiy tashabbuslardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, ekologik madaniyatni shakllantirishda ta'lim muassasasining ichki muhiti ham muhim ahamiyatga ega. Agar ta'lim muassasasida energiya va suvni tejash, chiqindilarni saralash, yashil hududlarni ko'paytirish kabi amaliy ekologik tashabbuslar yo'lga qo'yilsa, yoshlar ekologik qadriyatlarni bevosita kundalik hayot tajribasi orqali o'zlashtiradi.

Muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik madaniyatni shakllantirish jarayonida pedagogning roli ham tubdan o'zgarib bormoqda. Pedagog nafaqat ekologik bilimlarni yetkazuvchi, balki yoshlarni mustaqil fikrlashga, muammolarni tahlil qilishga va amaliy yechimlar ishlab chiqishga yo'naltiruvchi fasilitator sifatida faoliyat yuritishi lozim. Shu bilan birga, ekologik ta'limning samaradorligi yoshlarning real hayotdagi ekologik muammolarni anglash darajasi va ularni hal etish jarayonidagi ishtiroki bilan bevosita bog'liq. Shu sababli ta'lim jarayonida mahalliy ekologik muammolarga e'tibor qaratish, yoshlarni o'z hududidagi ekologik holatni o'rganishga va amaliy takliflar ishlab chiqishga jalb etish muhim pedagogik imkoniyat hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirishda barqaror rivojlanish ta'limi muhim pedagogik imkoniyatlarga ega. U ekologik bilimlarni

Date: 13th August-2026

shakllantirish bilan bir qatorda yoshlarning ekologik qadriyatlari, mas'uliyati, amaliy ko'nikmalari va faol fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekologik madaniyatni shakllantirish samaradorligini oshirish uchun ta'lim jarayonida fanlararo integratsiya, muammoli va loyihaviy ta'lim, raqamli texnologiyalar, amaliy ekologik faoliyat hamda tajribaga asoslangan yondashuvlardan keng foydalanish zarur. Yoshlarning ekologik madaniyatini rivojlantirish "bilim – anglash – qadriyat – munosabat – faoliyat – mas'uliyat" tamoyili asosida tashkil etilganda, ekologik bilimlar barqaror xulq-atvor va amaliy faoliyatga aylanishi mumkin. Shu bois barqaror rivojlanish ta'limini ta'lim tizimining barcha bosqichlariga izchil integratsiya qilish, ekologik mazmundagi fanlararo loyihalarni kengaytirish, yoshlarning ekologik tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va ta'lim muassasalarida "yashil" ta'lim muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Kelgusida yoshlar ekologik madaniyatini shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish, ekologik kompetensiyalarni baholash mezonlarini ishlab chiqish va ta'lim jarayonida barqaror rivojlanish kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodikalarni amaliyotga joriy etish ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarning istiqbolli yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2030-yilgacha yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. (Toshkent, 2019).
2. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o'zgarishi vazirligi. *Ekologik siyosat va barqaror rivojlanish bo'yicha materiallar*. (Toshkent, 2024).
3. Lex.uz O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik xavfsizlikka oid qonun hujjatlari
4. Lex.uz O'zbekiston Respublikasi Prezidentining barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashga oid farmon va qarorlari.